

ПОНЯТТЯ “ПРОФІДЕНТИЧНІСТЬ” ЯК СКЛАДОВА СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ

Сьогодні у зв'язку із приєднанням України до Болонської конвенції особливо гостро постає питання модернізації вищої освіти, вирішення якого має задовольнити соціальну потребу в якісній освіті. На сучасному етапі національного духовного відродження України суспільству потрібен новий тип педагога-професіонала, який має якісну фахову та психолого-педагогічну підготовку, здатний формувати творчу особистість [2]. На початковому етапі підготовки майбутніх учителів у вищих навчальних закладах звертається увага на особистісні якості майбутнього фахівця, які сприяють формуванню майстерності майбутнього педагога та його ставлення до педагогічної діяльності. У процесі теоретичного навчання студенти здобувають однакову кількість наукових знань і професійної інформації. У процесі вибору якостей педагога відбувається становлення рівня професійної діяльності. Ситуації вибору свідчать про наявність у цих процесах явищ ідентифікації [1].

Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю систематичного вивчення умов становлення й розвитку професійної ідентичності майбутніх учителів у зв'язку з реформацією системи освіти та новими вимогами до навчання й виховання взагалі, а також тим, що випадковий вибір професії призводить до небажаних наслідків, таких як: низька продуктивність праці; помилки та брак у роботі; незадоволення й пригнічення стану людини (психічні розлади); економічні втрати на переучування та перекваліфікацію тощо.

Мета статті – теоретично обґрунтувати педагогічні умови становлення професійної ідентичності майбутніх учителів.

Ідентичність – один з базових термінів сучасної гуманітаристики. В антропологічному контексті ідентичність є сутнісною характеристикою природи людини, процесу становлення особистості (М. Бахтін, А. Лосєв, М. Мамардашвілі, Л. Фейєрбах та ін.).

У Словнику російської мови поняття “ідентичність” визначається як “...тотожний, цілком схожий” [5].

За Словником практичного психолога, “ідентифікація – поняття, введене З. Фрейдом, яке набуло поширення за межами психоаналізу, зокрема в соціальній психології. Ідентифікація розглядається як важливий механізм соціалізації, що виявляється в прийнятті індивідом соціальної ролі при входженні в групу, в усвідомленні ним групової належності, формуванні соціальних установок тощо. Сучасне розуміння ідентифікації охоплює декілька сфер психічної реальності, що перетинаються:

а) переважає розуміння – як процес і результат самоототожнення з іншими, групою, образом чи символом...;

б) пізнання чого-небудь або кого-небудь – процес зіставлення одного об'єкта з іншими на підставі якоїсь ознаки...;

в) уявлення, бачення суб'єктом першої особи як продовження себе самого...;

г) розуміння й інтерпретація іншої особи шляхом ототожнення себе з нею – тут ідентифікація є емоційно-когнітивний процес неусвідомленого ототожнення суб'єктом себе з іншим – суб'єктом, групою, зразком...” [6].

У філософському словнику термін “ідентичність” трактується як “(від лат. *identitas* – тотожність) – однаковість, тотожність, рівнозначність, подібність предметів, явищ або понять” [7].

Проблему професійної ідентифікації розроблено недостатньо чітко. Аналіз професійної ідентифікації здійснено у праці І.В. Остапенко, де вона розглядається як системне утворення, що закономірно формується у процесі соціалізації індивіда. Особистісна позиція індивіда визначається ядром структурної організації професійної ідентифікації [3]. Автор пропонує розглядати професійну ідентифікацію на трьох рівнях регуляції особистісної активності:

- загальної спрямованості інтересів та ціннісних орієнтацій;
- узагальнених цільових установок;
- ситуативних конкретно-дієвих установок.

Внутрішнім спонуканням майбутнього педагога у професійному розвитку є прагнення до інтеграції у соціальному контексті на основі ідентифікації з соціальними і професійно-специфічними групами. Індивідуальний професійний розвиток, незважаючи на відмінності у конкретних видах праці, має спільну мету – майбутнього педагога, здатного самостійно, якісно та своєчасно здійснювати професійні функції з оптимальними психологічними витратами. У процесі втілення ця мета має два напрями: перший – створення майбутніми педагогами внутрішніх засобів професійної діяльності, започаткування основ внутрішньої професійної ідентичності (процес формування спеціальних знань, умінь, навичок, в ході чого відбувається поетапна структурна зміна особистості); другий – формування зовнішніх засобів професійної ідентичності, що включає процес накопичення фіксованих знань та соціальних регуляторів у даній професійній сфері, розвиток матеріальних засобів праці у відповідній предметній галузі [8].

Стабілізувальна функція професійної ідентичності полягає в забезпеченні необхідного ступеня стійкої професійно-ментальної позиції. Основними її параметрами є такі показники: константність (здатність протистояти змінам), адаптивність (здатність до зламу неадекватних професійних стереотипів), дистантність (уявлення про місце професії в семантичному, інформаційному, міжкультурному та професійному просторі). Ці показники дуже значущі для педагогічної діяльності майбутнього педагога.

Перетворювальна функція професійної ідентифікації залежить від низки чинників: діапазону змін професійно важливих якостей та ступеня ідентифікації себе з професією – можливості адаптації є вищими у людей з широкою ідентифікацією; дистанціювання образу своєї професії з іншими – професійна самоізоляція ускладнює адаптацію у змінених умовах або під час переходу до іншого професійного простору; системності чи невпорядкованості структури ідентичності.

Дія всіх перелічених факторів значною мірою залежить від типу спонукально-діяльнісної активності (символічної, концептуальної, образної, прагматичної). Будь-яка цілеспрямована акція, зокрема і перетворювальна діяльність, здійснюється у специфічному для даної особистості “інформаційному

полі” та набуває рис, притаманних саме даному типу. Це є підтвердженням того, що життєва стратегія особистості завжди має індивідуальний характер.

Процес вивчення особливостей професійної ідентичності студентів-майбутніх педагогів передбачає докладний розгляд її компонентів, тобто аналіз загального рівня розвитку кожного компонента в період навчання студента в педагогічному вищому навчальному закладі, аналіз особливостей розвитку компонентів на окремих курсах навчання, аналіз загального рівня розвитку професійної ідентичності студентів. Це дасть змогу схарактеризувати специфічні особливості професійної ідентичності студентів-майбутніх педагогів.

Що ж стосується безпосередньої структурної моделі ідентичності, на думку В. Злиwkова, до якої як один з її компонентів входить і самоідентифікація, то треба зауважити, що, згідно з підходом Е. Еріксона, до структури ідентичності, поряд з ідентифікацією, входять такі складові:

а) природно обумовлені задатки (час реакції на подразник, тип темпераменту тощо);

б) базові потреби, що визначають рівень і форму забезпечення життєдіяльності людського організму;

в) ефективно діючі “психологічні захисти”, які убезпечують майбутнього фахівця від усвідомлення емоційно дискомфортних оцінок власного існування та взаємодії з соціумом і тим самим дозволяють їй зберегти самоповагу;

д) постійні професійні ролі, які педагог має прийняти під тиском суспільства;

ж) значущі ідентифікації, які й визначають, з чим саме, з якими зразками спілкування і поведінки педагог вважає за потрібне солідаризуватися [4].

Висновки. Отже, аналіз праць вітчизняних дослідників, присвячених вивченню проблеми професійної ідентичності, показав, що в її структурі можна виділити три компоненти:

1. Ставлення майбутнього вчителя до себе як до професійного працівника, прийняття себе як реального або майбутнього професіонала. Цей структурний компонент виражається в тому, як людина оцінює свої професійні можливості, здатності, свій професійний потенціал, – це професійна самооцінка.

2. Ставлення майбутнього вчителя до обраної професії. Показником ставлення до професії (її змісту, мотиваційним, когнітивним, ціннісним особливостям і тощо) є професійна задоволеність, що полягає в знаходженні можливостей задовольняти свої потреби за допомогою обраної професії.

3. Ставлення майбутнього вчителя до цінностей, норм, ідеалів того професійного співтовариства, у межах якого він буде здійснювати свою професійну діяльність. Механізмом реалізації цього структурного компонента професійної ідентичності в реальній професійній освітній діяльності майбутнього вчителя виступає процес співвідношення власних інтересів, цінностей, ідеалів, норм із інтересами, цінностями, ідеалами, нормами того професійного співтовариства, у якому майбутній педагог здійснює або планує здійснювати власну професійну діяльність.

Загалом, погляд на ідентичність як на динамічну структуру, що містить у собі потреби, здібності, переконання та власний досвід майбутнього вчителя, є найпоширенішим серед дослідників (Дж. Марсія). Особистісна та рольова ідентичність – два полюси розвитку особистості майбутнього фахівця.

Література

1. Антонова Н.В. Проблема личностной идентификации в интерпретации современного психоанализа, интеракционизма и когнитивной психологии / Н.В. Антонова // Вопросы психологии. – 1996. – № 1. – С. 131–143.
2. Бахтин М.М. Эстетическое наследие и современность / М.М. Бахтин. – 1992. – Ч. 1. – С. 126.
3. Дубасенюк О.А. Психолого-педагогічні фактори професійного становлення вчителя / О.А. Дубасенюк. – Житомир, 1995.
4. Зливков В.Л. До проблеми дослідження ідентичності педагога / В.Л. Зливков // Соціальна психологія. – 2007. – № 2. – С. 127–139.
5. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов; [под ред. члена-корреспондента АН СССР Н.Ю. Шведовой]. – 19 изд., испр. – М. : Русский язык, 1987.
6. Словарь практического психолога / сост. С.Ю. Головин. – Минск : Харвест ; М. : АСТ, 2003. – 800 с.
7. Філософський словник / за ред. член.-кор-та АН СССР, акад. АН СССР В.І. Шинкарука. – 2 вид. – К. : Гол. Ред. Укр. рад. енциклопедії, 1986.
8. Шнейдер Л.Б. Профессиональная идентичность: структура, анализ, эксперимент / Л.Б. Шнейдер. – М., 2002.

НЕКРАСОВА С.М.

АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО МОДЕРНІЗАЦІЇ ЦІЛЕВИЗНАЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ

Освіта – основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України. Вона є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства, способом відтворення й збагачення інтелектуального, духовного та економічного потенціалу суспільства, а також стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення їх інтересів, зміцнення авторитету та конкурентоспроможності держави на міжнародній арені.

Водночас стан справ у галузі освіти, темпи та глибина перетворень не повною мірою задовольняють потреби особистості, суспільства й держави. Глобалізація, зміна технологій, перехід до постіндустріального, інформаційного суспільства, утвердження пріоритетів сталого розвитку, інші властиві сучасній цивілізації риси зумовлюють розвиток людини як головної мети, ключового показника й основного важеля сучасного прогресу. Саме ця стратегія потребує від держави, суспільства забезпечення пріоритетності розвитку освіти та науки, першочерговості розв'язання нагальних проблем.

Традиція пов'язувати освіту із призначенням людини дає евристичний поштовх у виявленні того, яким чином освіта включається в особистісні смисли людини, який її вплив на світоглядні основи особистості, на її ціннісно-смыслову сферу. Людина може міркувати й вирішувати, у неї є своє призначення, що є її здійсненням, людина може за допомогою своїх інтелектуальних і вольових дій досягти своїх цілей або втратити їх. Те, у чому полягає мета, визначає сама людина.

У цілому ряді праць вітчизняних та зарубіжних науковців зосереджено увагу на характеристиці філософських, психологічних, педагогічних основ сучасних світових освітніх реформ, особливостей розробки та здійснення на-